Kontrol Sistemleri Tasarımı

Kontrolcü Tasarımı
Tanımlar ve İsterler

Prof. Dr. Bülent E. Platin

Sistem Dinamiği ve Kontrol Çalıştayı
31 Ağustos – 02 Eylül 2016

Kontrolcü Tasarımı İsterleri

Birincil isterler:
- Kararlılık
- Kalıcı rejim hatası
- Dinamik davranış

İsterlerin işlevsel boyutu:
- Servomekanizma başarımı
- Düzenleyici (Regülatör) başarımı

Ek isterler:
- Sistem belirsizliklerine duyarsızlık (dayanıklılık)
- En basit, en ucuz, en küçük, en hafif, en az enerji kullanan, en az bakım gerektiren, en uzun ömürlü
- ...

Kararlılık

Kararlı Sistem

Bu sistemlerin girişine ani bir darbe uygulandığında, sistemin çıktısı ilk değerine geri döner.

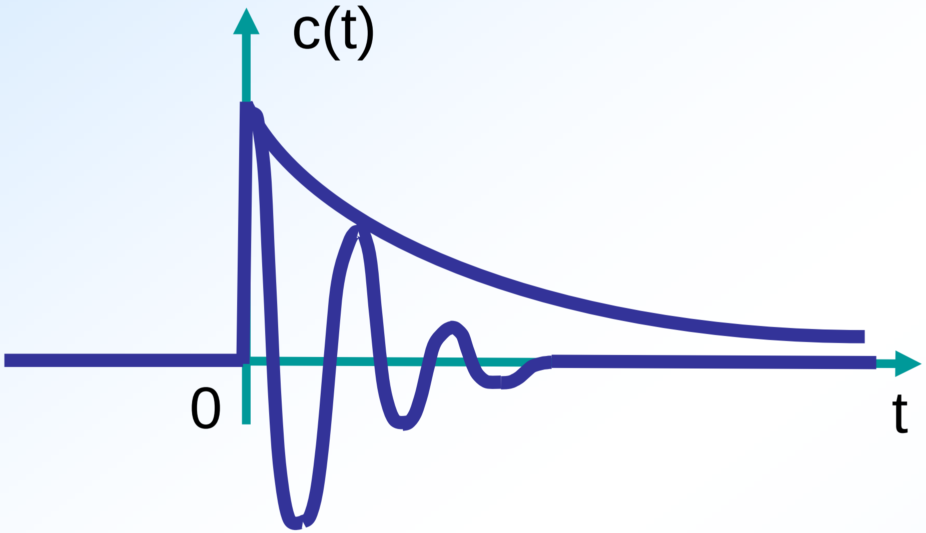

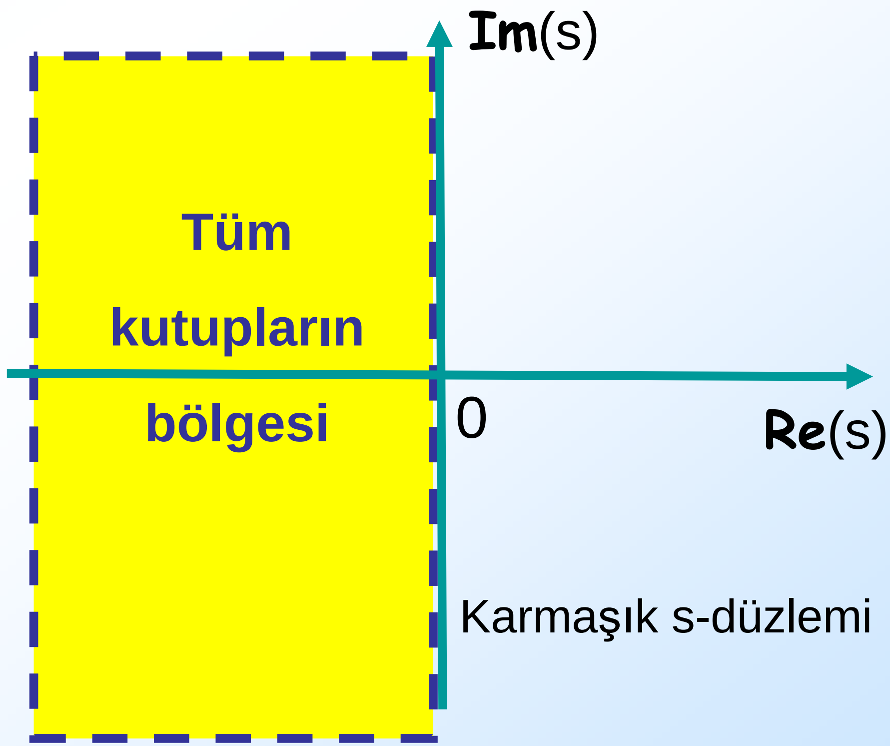

Teorem: Tüm kutuplarının gerçek kısımları negatif olan bir sistem **kararlı**dır.

Kararlılık

Marjinal Kararlı Sistem

Bu sistemlerin girişine ani bir darbe uygulandığında, sistemin çıktısı ya ilk değerinden başka bir sonlu değere oturur ya da sonlu bir değer etrafında sonlu genlikte sürekli salınır.

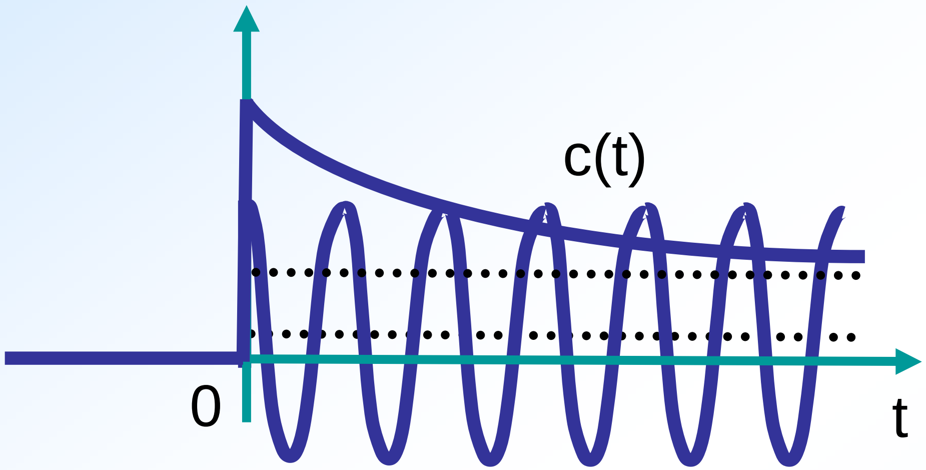

<u>Teorem:</u> Sanal eksen üzerinde bazı katlı olmayan kutupları olan ve geri kalan tüm kutuplarının gerçek kısımları negatif olan bir sistem **marjinal kararlı**dır.

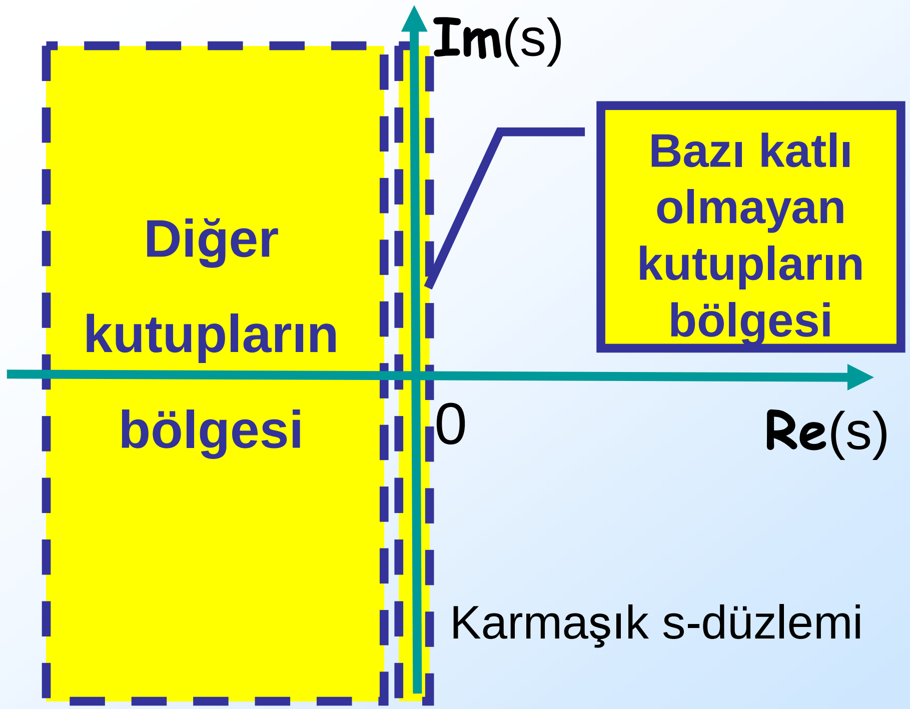

Kararlılık

Kararsız Sistem

Bu sistemlerin girişine ani bir darbe uygulandığında, sistemin çıktısı herhangi bir sınır olmadan büyür.

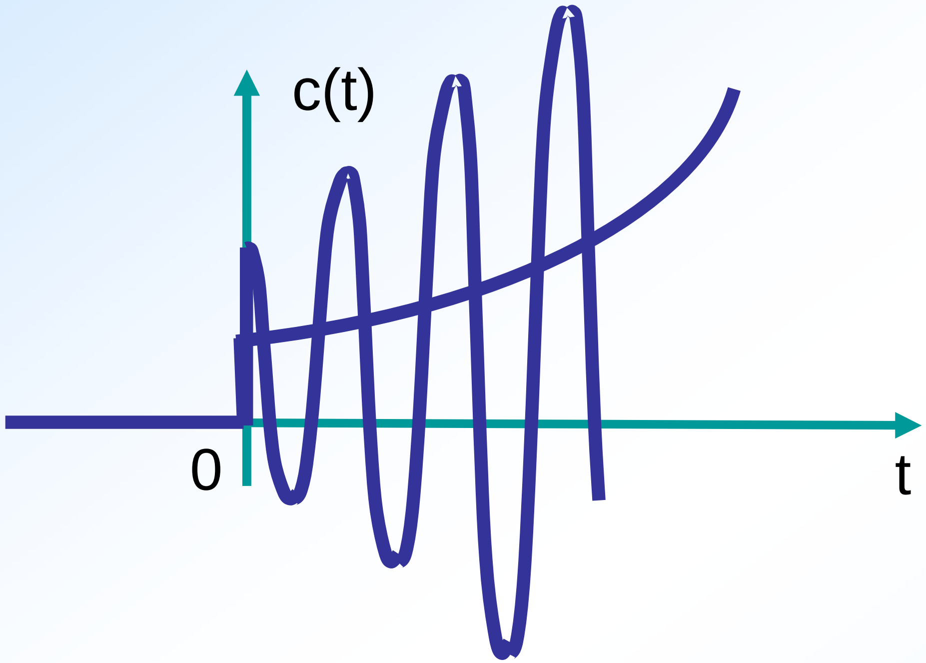

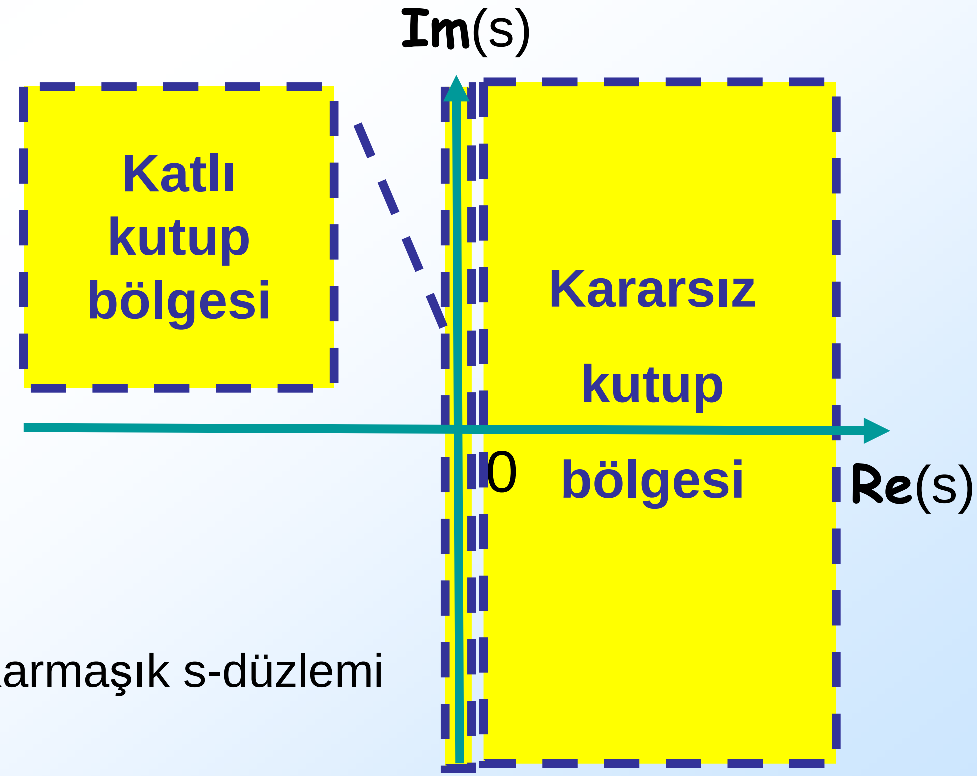

Karmaşık s-düzlemi

<u>Teorem:</u> Bazı kutuplarının gerçek kısımları pozitif olan ve/veya sanal eksen üzerinde bazı katlı kutupları olan bir sistem **kararsız**dır.

Kararlılık ve Dinamik Davranış

Sistem Kutuplarının s-düzlemindeki Yerleri ile İlişki

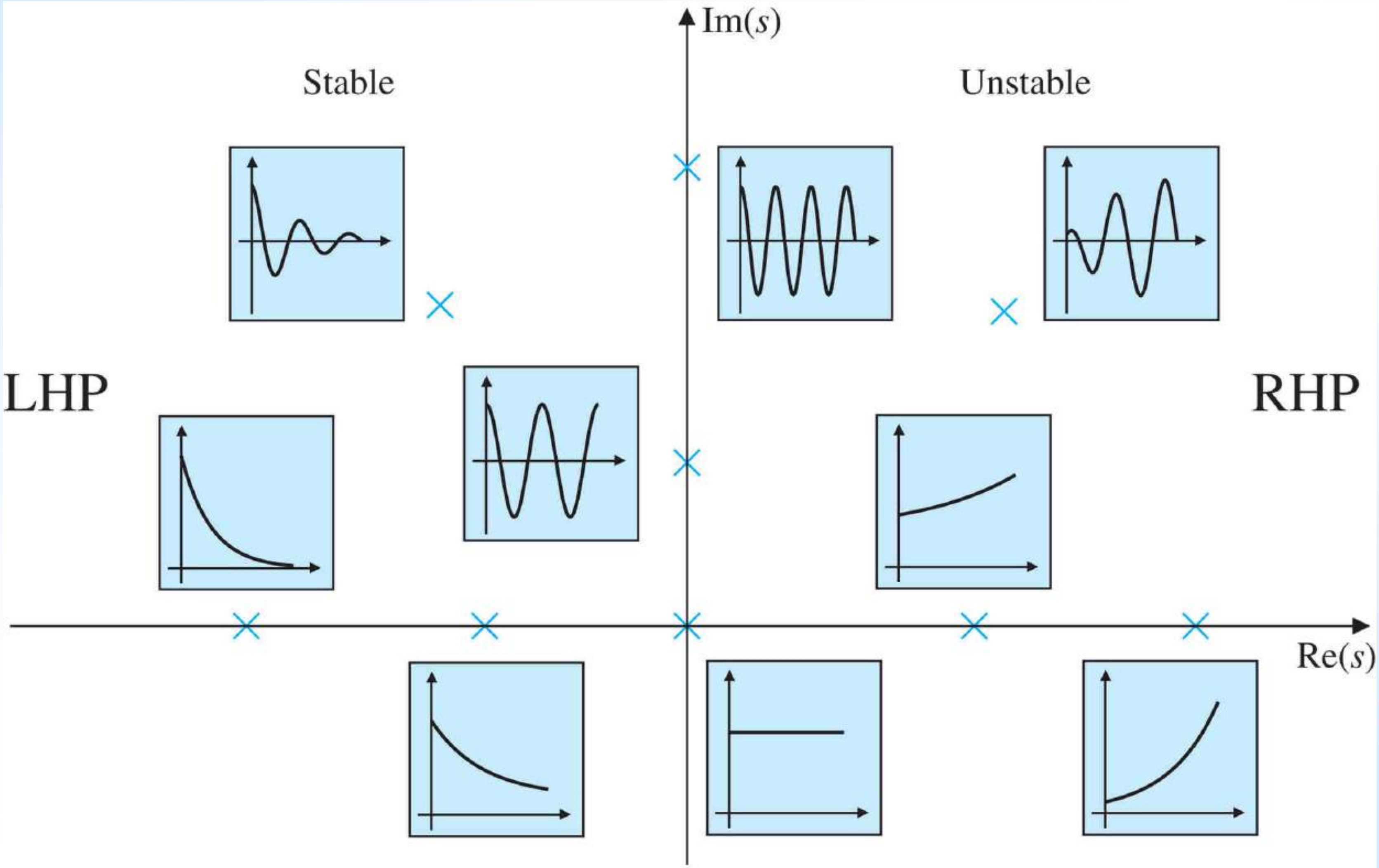

Fig. 3.16 in G. F. Franklin, J. D. Powell, A. Emami-Naeini, Feedback Control of Dynamic Systems, 7e, Global Ed., Pearson Education, Ltd., 2015

Kalıcı Rejim Hatası

Servomekanizma Problemi

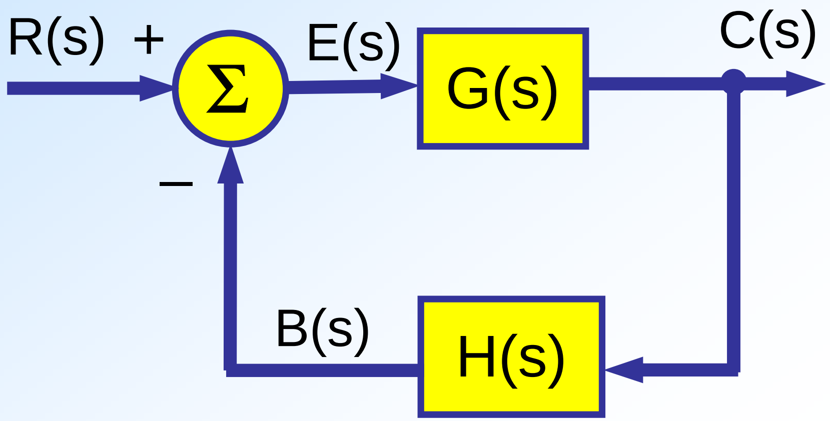

AÇTF: $G_o(s) = G(s)H(s)$

KÇTF: $M(s) = \dfrac{C(s)}{R(s)} = \dfrac{G(s)}{1+G_o(s)}$

HataTF: $\dfrac{E(s)}{R(s)} = \dfrac{1}{1+G_o(s)}$

AÇTF aşağıdaki normalleştirilmiş biçimde yazılabilir

$$G_o(s) = \frac{K_{OL}\left(1+c_1 s+\cdots+c_p s^p\right)}{s^N\left(1+d_1 s+\cdots+d_q s^q\right)}$$

K_{OL}: açık çevrim kazancı, DC kazanç, kalıcı rejim kazancı

N : tip numarası (negatif olmayan bir tamsayı $N \geq 0$)

Kalıcı Rejim Hatası

Son Değer Teoremi

$$\lim_{t\to\infty} f(t) = \lim_{s\to 0}\,[sF(s)]$$

sF(s)'in kutuplarının tümünün gerçek kısımları negatif ise geçerlidir.

Dolayısıyla, sadece kararlı sistemlere uygulanabilir.

Hatanın kalıcı rejimdeki değeri

$$e_{ss} = \lim_{t\to\infty} e(t) = \lim_{s\to 0}\,[sE(s)] = \lim_{s\to 0}\left[s\left(\frac{1}{1+G_0(s)}\right)R(s)\right]$$

$$e_{ss} = \lim_{s\to 0}\left[\left(\frac{s}{1+\dfrac{K_{OL}\left(1+c_1 s+\cdots+c_p s^p\right)}{s^N\left(1+d_1 s+\cdots+d_q s^q\right)}}\right)R(s)\right] = \lim_{s\to 0}\left(\frac{s}{1+\dfrac{K_{OL}}{s^N}}R(s)\right)$$

$$e_{ss} = \lim_{s\to 0}\left(\frac{s}{1+K_{OL}s^{-N}}R(s)\right)$$

E_{ss}'in değeri

N, K_{OL} ve R(s)

tarafından belirlenir.

Kalıcı Rejim Hatası

Basamak Giriş

$$r(t) = r_0 h(t) \Rightarrow R(s) = \frac{r_0}{s}$$

$$e_{ss} = \lim_{s\to 0}\left(\frac{s}{1+K_{OL}s^{-N}}\cdot\frac{r_0}{s}\right) \Rightarrow e_{ss} = \frac{r_0}{1+K_p}$$

K_p : konum hata katsayısı

$$K_p = K_{OL}\lim_{s\to 0}\left(s^{-N}\right)$$

N	K_p	e_{ss}
0	K_{OL}	$\frac{r_0}{1+K_{OL}}$
≥ 1	∞	0

Kalıcı Rejim Hatası

Örnek

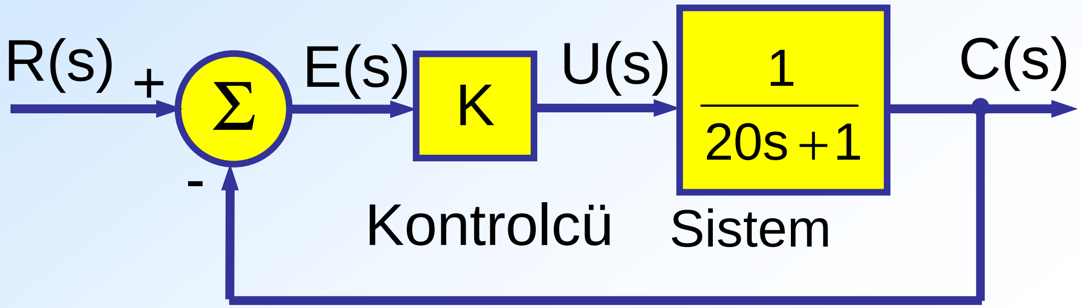

AÇTF: $G_0(s) = \dfrac{K}{20s+1} = \dfrac{K}{s^0(20s+1)}$

$\Rightarrow$ $N = 0 \quad \& \quad K_{OL} = K$

Karakteristik çokterimli: $D(s) = 20s + (K+1)$ $\Rightarrow$ Sistem K > -1 için kararlı

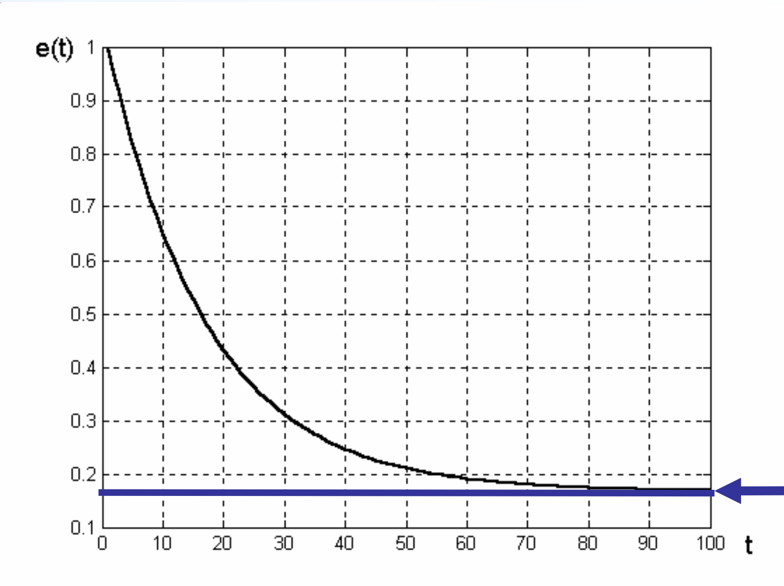

$e_{ss} = \dfrac{1}{1+K}$

$c_{ss} = \dfrac{K}{1+K}$

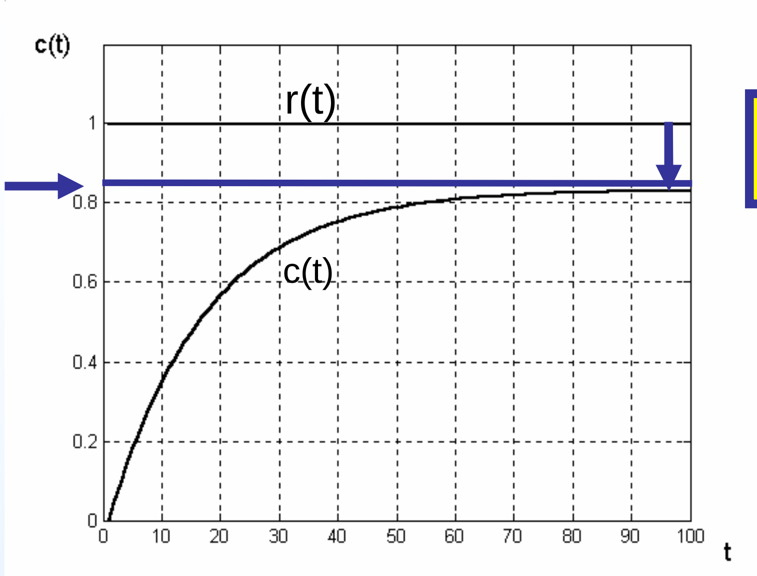

$e_{ss} = \dfrac{1}{1+K}$

kayma

Kalıcı Rejim Hatası

Rampa Giriş

$$r(t) = r_1 \, t \, h(t) \Rightarrow R(s) = \frac{r_1}{s^2}$$

$$e_{ss} = \lim_{s \to 0} \left(\frac{s}{1 + K_{OL} s^{-N}} \cdot \frac{r_1}{s^2} \right) \Rightarrow e_{ss} = \frac{r_1}{K_v}$$

K_v : hız hatası katsayısı

$$K_v = K_{OL} \lim_{s \to 0} \left(s^{1-N} \right)$$

N	$\mathbf{K_v}$	$\mathbf{e_{ss}}$
0	0	∞
1	K_{OL}	r_1/K_{OL}
≥ 2	∞	0

Kalıcı Rejim Hatası

Parabolik Giriş

$$r(t) = \frac{1}{2} r_2 t^2 h(t) \Rightarrow R(s) = \frac{r_2}{s^3}$$

$$e_{ss} = \lim_{s \to 0} \left(\frac{s}{1 + K_{OL} s^{-N}} \cdot \frac{r_2}{s^3} \right) \Rightarrow e_{ss} = \frac{r_2}{K_a}$$

K_a : ivme hatası katsayısı

$$K_a = K_{OL} \lim_{s \to 0} \left(s^{2-N} \right)$$

N	K_v	e_{ss}
0	0	∞
1	0	∞
2	K_{OL}	r_1/K_{OL}
≥ 3	∞	0

Kalıcı Rejim Hatası

Özet

N	**Basamak** $r(t)=r_0h(t)$	**Rampa** $r(t)=r_1th(t)$	**Parabolik** $r(t)=0.5r_2t^2h(t)$
0	$\frac{r_0}{1+K_{OL}}$	∞	∞
1	0	$\frac{r_1}{K_{OL}}$	∞
2	0	0	$\frac{r_2}{K_{OL}}$
3	0	0	0

- Tip numarası arttıkça, kalıcı rejim başarımı düzelmekte
- AÇ kazancı arttıkça sonlu kalıcı rejim hatası azalmakta

Dinamik Davranış

Zamana göre

<u>Sistem yanıtının hızı:</u>
Sistem yanıtının ilk değerinden son değerine ne kadar hızlı eriştiği

- Gecikme zamanı, t_d
- Yükselme zamanı, t_r
- Aşma zamanı, t_p
- Yerleşme zamanı, t_s

<u>Göreceli kararlılık:</u>

Sistem yanıtının ne kadar salınımlı ve/veya ne kadar aşmalı olduğu

- En fazla aşma, M_p
- Yerleşme zamanı, t_s

Basamak Yanıtı

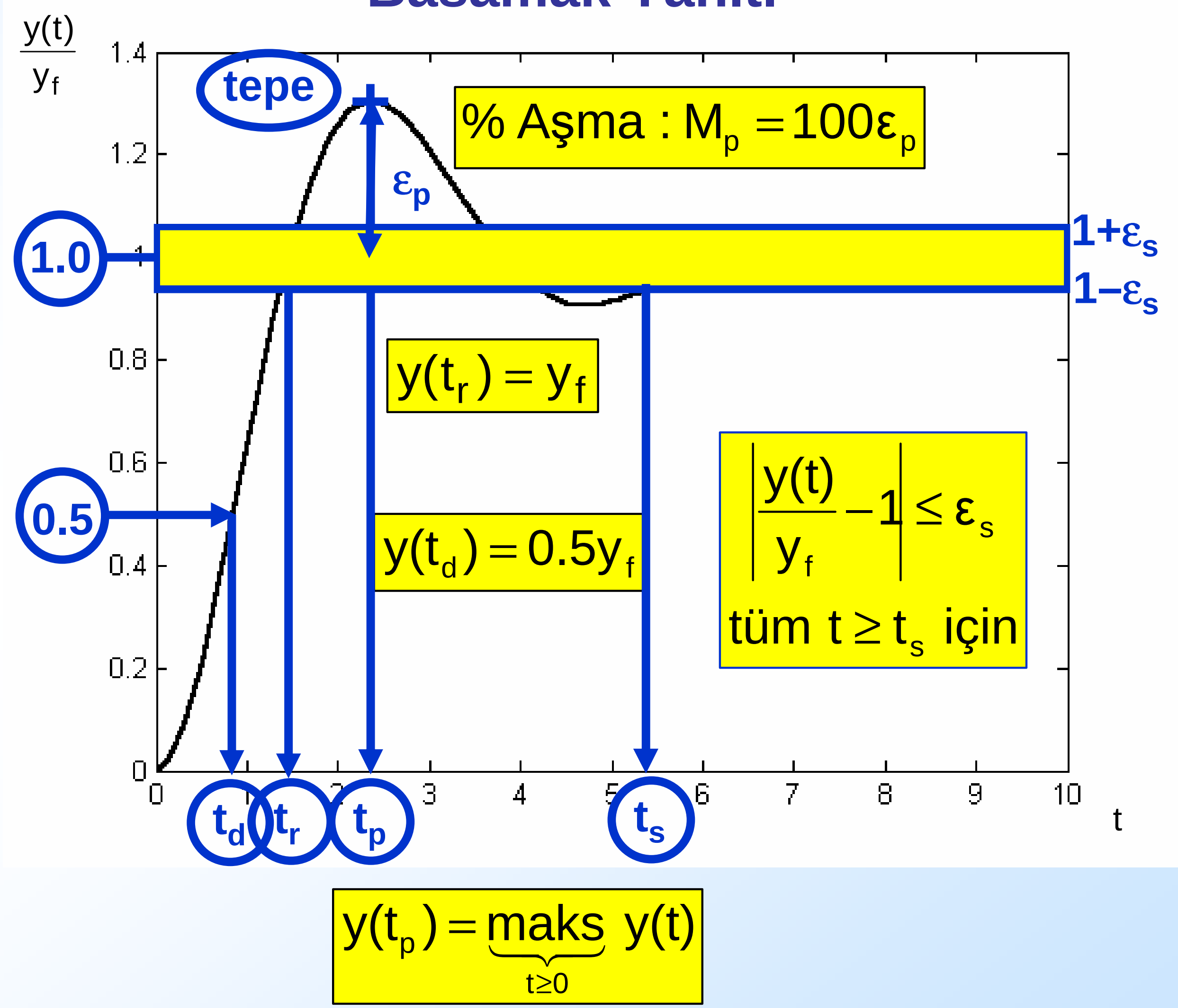

Dinamik Davranış

Dinamik Davranış İsterlerinin s-düzlemine İzdüşümü

$\varepsilon_p \leq \varepsilon_p^*$ $t_p \leq t_p^*$ $t_s \leq t_s^*$

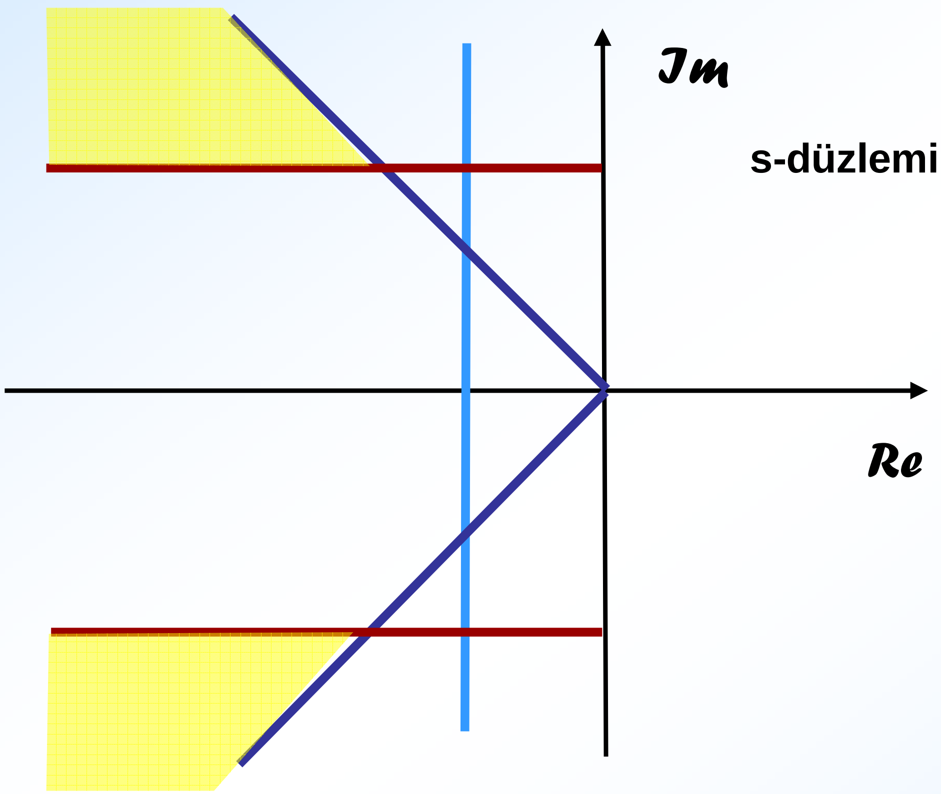

Bölge Tipi 1

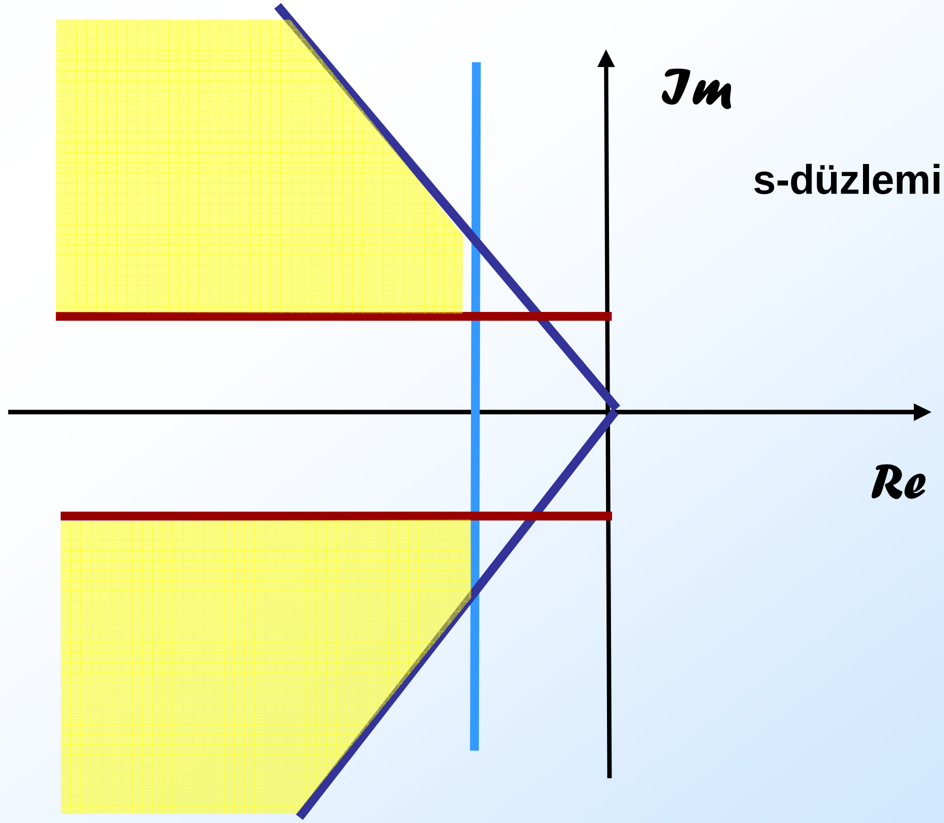

Bölge Tipi 2

Dinamik Davranış

Frekansa göre

Sistemin yanıt hızı: Sistemin anlamlı yanıtlar verebildiği hız bölgesi

- Bant genişliği, ω_b
- Rezonans frekansı, ω_r
- Kazanç geçiş frekansı, ω_g
- Faz geçiş frekansı, ω_p

Göreceli kararlılık: Sistem yanıtının kararlılık düzeyi

- Faz payı, FP
- Kazanç payı, KP

Frekansa göre

Komut izleyebilme: Sistemin çalışma frekans bölgesinde verilen komutları izleyebilmesi

- Kazanç düzlüğü (± 3 dB)
- Faz farkı azlığı

Gürültü filitreleme: Sistem yanıtının çalışma frekansının üstündeki frekanslardaki gürültülere ne kadar duyarsız olduğu

- Bilgi/Gürültü oranı, S/N

Frekans maskeleme: Sistem yanıtının belli bir frekanstaki komutlara özellikle duyarsız olması

Kontrolcü Tasarımı

Verilen:

- Kontrol edilecek sistemin dinamiğinin modeli (transfer fonksiyonu) ve
- Sistem başarımı için bir dizi zaman/frekans yanıtı isterleri (tasarım özellikleri / başarım ölçütleri)
    - *Kontrol edilen sistemden beklentileri gösteren, net, ölçülebilir, matematiksel olarak ifade edilebilir bir ifade*

İstenen:

- Kontrol stratejisinin (kapalı çevrim kontrolcünün türünün) ve
- bu kontrolcünün katsayılarının değerlerinin

kontrol edilecek sistemin verilen isterleri sağlayacak şekilde belirlenmesi.

Kontrolcü Tasarımı

Örnek

Vizkoz sürtünmeli (katsayısı b) bir tabla üzerinde hareket eden m kütlesine u kuvveti uygulanmaktadır. m'nin v hızı ile u arasındaki transfer fonksiyonu:

$$G_{VU}(s) = \frac{V(s)}{U(s)} = \frac{1}{ms + b}$$

m = 1 kg ve b = 1 N.s/m için bu kütlenin x konumu aşağıdaki isterleri sağlayacak şekilde kontrol edilmek istenmektedir: [Kütlenin anlık konumunun hatasız ölçülebildiği varsayılmalıdır (birim geri besleme)]

- Bir konumdan istenen diğer bir konuma gidebilmeli (basamak giriş)
- Son konumunda hiç bir hata olmamalı (kontrol sisteminin tip numarası 1 olmalı!)
- Konum değiştirirken hiç bir salınım olmamalı (sönümleme oranı $\zeta \geq 1$)
- Son konuma en yavaş 2 saniyede % 2 hata ile yaklaşabilmeli (yerleşme zamanı, $t_s \leq 2$ s)

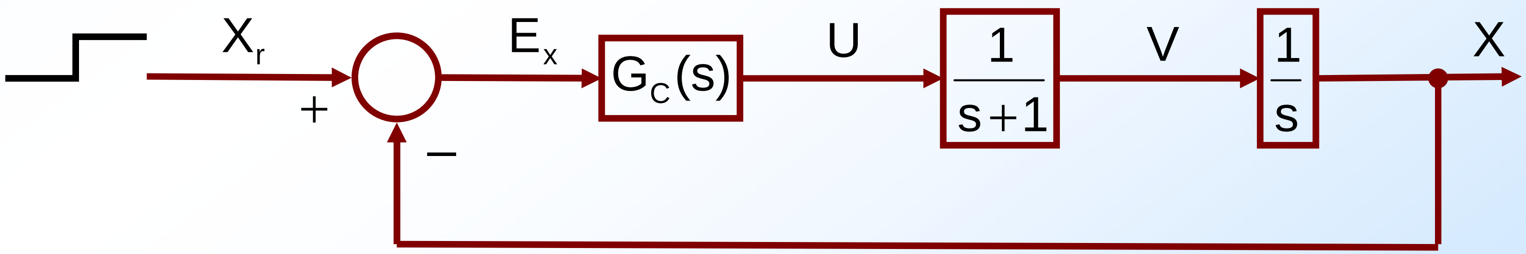

Örnek

Çözüm:

P-kontrolcüsü, $G_c(s) = K$ kullanalım. Niye?

Tasarım ölçütleri bu kontrolcüyle sağlanıyor mu? Tek tek bakalım:

o Son konumuna sıfır hatayla gidebilmeli

$$\text{AÇTF:}\quad G_{OL}(s) = \frac{K}{s(s+1)} \rightarrow \boxed{\text{Tip No.} = 1} \rightarrow \textbf{EVET!}$$

o Konum değiştirirken hiç bir salınım olmamalı

$$\text{KÇTF:}\quad G_{CL}(s) = \frac{K}{s^2+s+K} \rightarrow \zeta = 1 \rightarrow 2\zeta\omega_n = 1 \rightarrow \omega_n = 0.5 \rightarrow K = 0.25$$

$$\boxed{G_{CL}(s) = \frac{0.25}{s^2+s+0.25} = \frac{0.25}{(s+0.5)^2}} \rightarrow \textbf{EVET!}$$

o % 2 oturma zamanı 2 saniyeden kısa olmalı

$$t_s = \frac{4}{\zeta\omega_n} = \frac{4}{(1)(0.5)} = 8s > 2s \rightarrow \textbf{HAYIR!}$$

Bu 3 isterin karşılandığı başka bir K değeri olabilir mi?

K'nın [0, ∞] aralığında değiştiğinde KÇ kutupların karmaşık s-düzleminde nasıl yer değiştirdiğine bakılmalı $\rightarrow$ **KÖK YER EĞRİSİ**

Kontrolcü Tasarımı

Kök Yer Eğrisi

KÇ kutupların s-düzlemindeki yerlerinin K'ya bağlı olarak değişiminin grafiksel gösterimi.

Karakteristik denklemin $s^2 + s + K = 0$ çözümü ile bulunur.

$$s_{1,2} = -0.5 \pm \sqrt{(0.5)^2 - K} = \begin{cases} -0.5 \pm \sqrt{(0.5)^2 - K} & \text{eğer } K < 0.25 \quad \text{(kritiküstü sönüm)} \\ -0.5 \text{ ve } -0.5 & \text{eğer } K = 0.25 \quad \text{(kritik sönüm)} \\ -0.5 \pm j\sqrt{K - (0.5)^2} & \text{eğer } K > 0.25 \quad \text{(kritikaltı sönüm)} \end{cases}$$

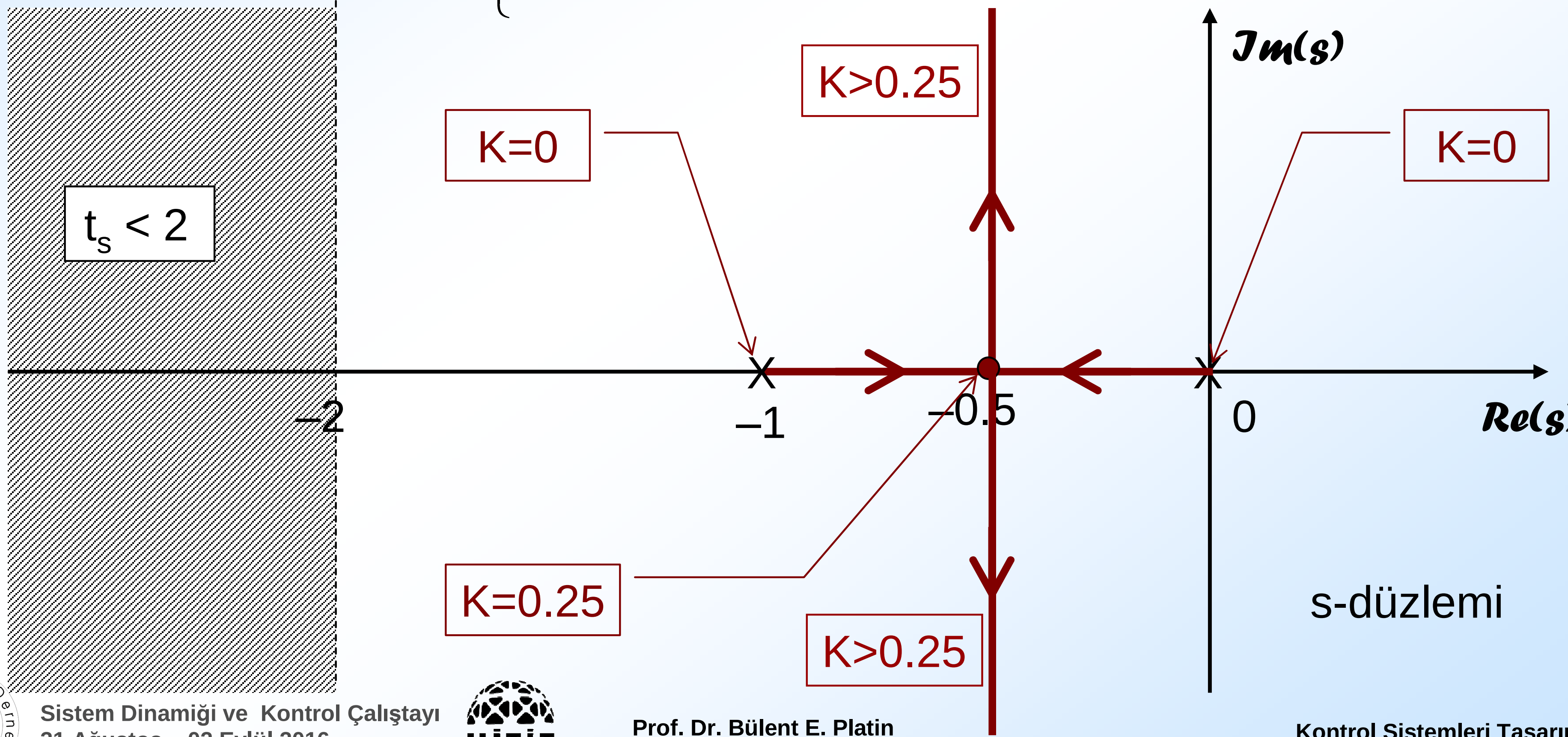

Sorularınız